

ПОЕТИЧНА АКСІОЛОГІЯ ПЕТРА СКУНЦЯ

Поетія Петра Скунця — небуденне явище в українській літературі 2-ої пол. ХХ ст. Блискучі афоризми ужгородського поета багато хто цитує, сміливості його поеми “На границі епох” (1968) дивуються дотепер, його поетичний стиль упізнає кожен, хто бодай раз захопився творами “Розрив-трави” чи “Спитай себе”.

Творчість Скунця вирізняють два найголовніші чинники: її еволюційність та національна заангажованість ейдологічного письма.

Якщо тільки твір не розглядається в суто естетичному плані — як феномен творчості самовираження чи “мистецтва для мистецтва”, — то, безумовно, дослідника чи рецепієнта цікавитимуть насамперед когерентні вияви на герменевтичних рівнях: діалогічному, синхроністичному, біографічному, генетичному, характерологічному, екзистенційному, інформативному тощо. Аналогічний чи, принаймні, аксіологічний аспект займатиме панівне становище, оскільки саме він найчастіше допомагає збагнути ідейну проблематику твору, вийти на об’ємне бачення характерів героїв тощо.

Аксіологічне прочитання тексту вимагає від інтерпретатора виявити ті ціннісні орієнтири, які витворюють своєрідну дидактичну ауру ліричного героя (спонукаючи його діяти, мислити, навіть відчувати так само) та певний сугестивний зразок для наслідування.

Змістове вираження як актуального, так і потенційного зрізів твору в ліриці найчастіше уособлює ліричний герой. Однак не кожен поетичний суб’єкт витворює навколо себе те плюсове аксіологічне поле, на основі якого й робляться висновки про ціннісні орієнтири самого митця. Найчастіше в ролі носія-виразника позитивних цінностей виступає герой-протагоніст, котрий унаслідок специфіки поетичного письма максимально, іноді навіть повністю зливаючись, наближений до скриптора.

Проте слід завжди брати до уваги й специфіку конкретного адресата. Протагоніст Петра Скунця — особистість не статична, а динамічна. Він еволюціонує в процесі розвитку самого поета, що приводить до певного парадоксу: ліричний герой поетичних збірок кінця 50-х — поч. 60-х повністю трансформується в свого духовного антагоніста в поемах кінця 60-х — поч. 70-х рр.

З іншого боку, авторове світоглядне становлення — переродження обмеженого “комсомольця”-радянщика на свідомого сповідувача національної ідеї — відбувалося поступово, і після пікового вияву в поемах “На границі епох” та “Розп’яття” наступив період вимушеного мовчання (наслідок репресивних заходів компартійної системи), а згодом — час псевдостягнучі: маскуванню на рівні експліцитного смислу т.зв. “паровозиками” — легальними темами, героями, образами, проблемами, епіграфами тощо.

Тривалий тотальний ідеологічний прес, а також інтенсивна політична боротьба за права свого народу в 2-ій пол. 80-х спричинили деяку деформацію механізму творчого натхнення. Це, в свою чергу, вплинуло на характер та чисельність творів. Але аксіологія поезій від цього не втратила. Із встановленням незалежності ціннісні орієнтири протагоніста проступають ясніше, позиція автора не потребує маскуванню.

Немає смислу зупинятися на збірках “Сонце в росі” (1961) та “Верховинська пісня” (1962) із зрозумілих причин — почнемо з поезій, написаних після 1962 р.

Викласти цілісну аксіологічну систему поезії Петра Скунця — річ непроста: чимало текстів і досі не доступні загалу. (Поаяву “Шухлядних”

творів пов'язують із запланованим виходом у світ вибраного "Один"). Але намалювати певні напрямні цілком можливо. Тим більше, що поет завжди був чесним із своїм читачем.

Процес становлення нового світогляду відбувався шляхом усталення окремих аксіологічних проблем. Переважно медитативно-раціоналістичний характер його творчості полегшує виявлення філософських питань з метою конкретизації світоглядної позиції автора.

Пошуки реального добра і зла неминуче привели поета до джерел формування особистості. Добро — це те, чого вчили батьки, що йшло від мудрих верховинців, що проповідував Кобзар. Отже, все те, що добре для нації, сприяє його розвитку — добро, а те, що нищить, нівечить народ — зло. Для поневоленої ж нації головним добром є її боротьба за своє визволення. Звідси — і той надихаючий на подвиг героїчний пафос рядків:

Та коли б мої дні опустіли,
я жбурнув би на вітер їх.
І коли вони зовсім кволі,
і коли не знесуть боротьби.
Най загинуть —

рабами волі,
щоб не стали

рабами доби.

(*"Під арештом" // "На границі епох"*)

Із прагнення боротьби впливає і зміст життя індивіда. Бо справді: "...той знаходить смисл бодай у смерті, / Хто його шукає у житті" ("Від автора" // "На границі епох"). Пізнання ліричний герой П.Скунця здійснює в річищі української філософської традиції. Передусім сократівсько-сковородинської "пізнай себе", продовженої та генералізованої Шевченком у "Посланії": "...що ми?... чиї сини? яких батьків? ким? за що закуті?.." ("Хто ж ми" // "На границі епох").

Заскорузлі у сірій самодостатності "застою" люди не помічають деградації власних душ. Не досить існувати — треба жити активним повнокровним життям: вміти берегти свою національну ідентичність і приносити щастя людям:

Головне нам душі вберегти від молі
і не дати думці з ліни зажиріти.
Головне — дорога, головне — тополі,
головне нам друга справжнього зустріти.
Головне — збагнути: ми тут не прибуду.
І не красуватись. Ми не на малюнку.
Хай від тебе щастя на землі прибуде,
а все інше завтра спшиється з рахунку.

(*"Відвертість"*)

Коли навколо "неправда і неволя" (Т.Шевченко), відповідно деформується й система стосунків між людьми: на рівні проголошуваних істин — "людина людині — друг, товариш і брат", а насправді: "Не ти зжереш — тебе повинні зжерти!". Тільки сама людина здатна подолати замкнене коло "закону джунглів", і ліричному суб'єкту письменника це під силу: "Свого життя невипрохану пайку / я все-таки не звів до живота. / Природа... кажуть, що вона без серця. / Даю їй серце, хоче або й ні..." ("Урок біології").

Стосунки особистості й суспільства, якщо вони окупаційно-тоталітарні, — гранично визначені, питання ставиться руба: з ким ти? З народом чи його гнобителями? Протагоніст П.Скунця вибирає долю вершинних гірських нарцисів ("Відступ про нарциси" // "На границі епох"). Він відмовляється бути "створінням слабим" — слухняною лялькою в руках володарів. Його покликання — боротьба за свободу своєї нації, України:

“Якщо планету вище підйму, / Україна стане точкою опори”. (“Національність” // “Заповнена анкета”).

Розкрити закони естетичної кодифікації світу під силу лише митцеві. Ліричний герой здатен “в пушинці розради збagnути закони земної ваги”.

Герой П.Скунця до поч. 90-х рр. ще тільки шукає свого релігійного ідеалу. Його Бог більше схожий на абсолютну істину Любомудрів, аніж біблейську найвищу ідею: “Боже, Боже, тебе нема, / але будь! — як безсмертя мети”. (“В казематі” // “На границі епох”). “Я не побожний”, — заявляє він, але ж народна традиційна основа — етика, котра стала моральним імперативом героя, ґрунтується саме на християнстві, і наука Добра через матір передалася й синові:

...бо мама казала,
коли виряджала у путь:
“Учиниш добро і велике —
іди, мов не сталось нічого,
а скривдиш когось ненароком —
повік не забудь”.
(“До неї” // “На границі епох”).

Попри брак християнського ідеалу, видноколо цільових устремлінь ліричного героя-протагоніста Петра Скунця виписано досить чітко і містить безумовно великий позитивний заряд народної та філософської виховної традиції. Текстуальний суб'єкт — поет-філософ-громадянин — носій високої національної філософії, котра постала як сплав світогляду самого автора із народним світобаченням.

Феномен Петра Скунця як митця полягає ще й у тому, що внаслідок саморозвитку йому пощастило максимально наблизитись до серцевинного національно-екзистенціального ідеалу — національної ідеї. Крізь призму аксіології виразніше проступають і ті національні константи особистості, котрі є водночас і привабливими рисами героя, і виховними ідеалами у гомокреативній (люди́нотворчій) поезії митця, а саме: мудрість, мужність, воля, свобода, національна віра, правда, слава, подвиг, доброта, любов. Значення цих загальнолюдських цінностей для нації — величезне.

м.Дрогобич

ДУХОВНИЙ ПОДВИГ НЕ МИНАЄ МАРНО

У видавничій спілці “Просвіта” (Львів) вийшли в світ “Палімпсести” Василя Стуса — реконструйована його сином Дмитром збірка віршів видатного поета, який загинув у 47 років у карцері політичного концтабору на Уралі 4 вересня 1985 року.

Цим третім томом у двох книгах завершено видання Творів у шістьох томах, дев'ятьох книгах, що здійснювалося впродовж 5 років. (До ґрунтового аналізу зібрання ми повернемося в наступних числах журналу).

1 червня 1999 року в Київському Будинку вчителя сприяннями Товариства “Просвіта” і благодійного фонду “Рідний край”, що діє при ньому, відбулася під назвою “Люди і тексти” презентація всього видання. Вели його один з упорядників видання Дмитро Стус і актриса Галина Стефанова. На жаль, через недугу в ньому не взяла участь голова редакційної колегії видання Михайлина Коцюбинська, яка, однак, надіслала листа, в якому, зокрема, сказано:

“Страшенно прикро, що я не змогла бути тут з вами в один з найщасливіших у моєму житті днів, адже не часто щастить пересвідчитися в реалізації свого сокровенного задуму, особливо коли цей задум — такий масштабний і значущий для української культури — здійснений у, м'яко кажучи, далеко не сприятливих умовах, а радше всупереч цим умовам на спасенному ентузіазмі. Що ж, це в річичі наших традицій: чи не все найкраще з українських куль-